

1.8. Kapitál, jeho charakter a jeho premeny v čase ⁽³⁵⁾

Hlavnou prekážkou v premýšľaní o uplatnení črt ekonomickej demokracie v praktickom ekonomickom živote je pocit "nedostatku kapitálu". Každý, kto je ochotný pustiť sa do tvorby hospodárskej organizácie a rozbehnúť výrobu, predaj, tvorbu služieb, položí ako prvú otázku: A kde vziať kapitál k tejto výrobe?

Je to dôsledok dlhotrvajúceho vzdelávania založeného na pocite, že ten "kapitál" sú len peniaze, obeživo a poklad - úspory vo forme bankových produktov, ktoré potrebujeme pre vlastný rozvoj činností. A zároveň možno potvrdiť, že hospodárska prax za ostatných 27 rokov u nás sa skutočne výhradne zaoberá rozvojom výroby i podnikania za podmienky nevyhnutne mať "kapitál" vo forme peňazí, ktorý musíme "zainvestovať" do rozbehu podnikania.

Treba sa k tomu postaviť najprv vyhľadaním príslušných teoretických východísk. Tu sú:

Čo je vlastne kapitál a aký je jeho charakter?

Pre potreby rozvoja hospodárskej činnosti a praktického rozbehu organizovania kolektívneho vlastníctva je dobré znova si preveriť, čo je to vlastne kapitál a aký má kapitál charakter. To zároveň pomôže objasniť, *prečo je možné* dokonca nielen na úrovni tvorby kolektívneho vlastníctva jednotlivcami (teda v družstve a tým sa rozumie -zamestnaneckej samosprávy), ale aj na celospoločenskej úrovni prejsť od súkromného vlastníctva kapitálu k forme zospoločnenšenia vlastníctva a tvorbe verejného investičného kapitálu. .

Predložme si tu zdôvodnenie, týkajúce sa vlastníctva kapitálu ako spoločenského vzťahu:

Kapitál je predovšetkým spoločenský vzťah vlastníctva majetku. Kapitál je spredmetnená práca.

Napriek tomu, že budem musieť citovať presné znenie z Marxovho Kapitálu, je potrebné to zopakovať v tejto kapitole v súvislosti s odhalovaním mystifikovania pojmu kapitál v súčasnom praktickom výklade ekonómie, kde kapitál ako keby „pridelovali a tvorili bankové inštitúcie“, čo nie je pravda.

„Na otázku, čo je kapitál, ponúkol Marx priamu odpoveď: **kapitál je spredmetnená práca, je to výsledok minulej práce**⁽³⁶⁾“ Toto dôležité poznanie vychádza z Marxových analýz. V prvej vete jeho diela **Kapitál** napísal Marx, že „bohatstvo spoločností, v ktorých vládne kapitalistický spôsob výroby, javí sa ako nesmerne nahromadenie tovarov a jednotlivý tovar ako jeho elementárna forma⁽³⁷⁾.“ Vychádzal z konštatovania, že pre modernú spoločnosť je charakteristické, že **produkty ľudskej spoločnosti, sama činnosť a jej podmienky sa stávajú v čoraz rozsiahlejšej miere tovarom**. Dôsledkom je „zrušenie všetkých pevných osobných vzťahov závislosti vo výrobe a všestranná vzájomná závislosť výrobcov“, pričom sa táto vzájomná závislosť im samým javí ako cudzia, nezávislá, ako vec⁽³⁸⁾. *Tým sa dnes dá vysvetliť tá "odcudzenosť práce" od výrobcu, ktorý síce ako firma predáva ten výsledok práce ako tovar alebo službu na trhu, ale v tržbách sa už oddeľuje*

hospodársky výsledok firmy od nákladov na samotnú prácu, kde "bezprostredný tvorca hodnôt" - zamestnanec, nie je platený za utržený obnos. Zamestnanec je ale platený dohodnutou odmenou, zmluvne dohodnutou na trhu práce. Odmena je často pevne viazaná na časový limit odpracovaných hodín/dní a danú kvalitu práce a keďže je pre vlastníka firmy - kapitalistu nákladom, ktorý chce znižovať, pre bezprostredného výrobcu - zamestnanca je odmenou za prácu - **mzdou** - ktorú zas tento chce zvyšovať. Odcudzenie práce sa tu deje tak, že vlastník kapitálu - kapitalista zámerne hovorí o odmene za prácu ako o svojom náklade a považuje to tiež za svoj výdavok a nehovorí o spolupodielníctve - participácii na tržbe za tovar - ako keby to už nebolo spoločným dielom vlastníka a pracovníka. Tým sa práca odcudzila. A vlastník - kapitalista má z nej kapitál.

Spomeniem tu **Marxov všeobecný vzorec kapitálu**, kde obeh tovaru je východiskom kapitálu, keď popri tovarovej výmene definovanej vzorcom t-p-t, tj. „tovar-peniaze-tovar“ ako jednej formy, prebieha aj druhá ako premena peňazí na tovar (p-t-p) a spätná premena tovaru na peniaze v zmysle obehu peňazí ako kapitálu sa v priebehu vývoja „zdokonalila“ na vzorec p-p', teda **na systém, v ktorom peniaze plodia peniaze bez akéhokoľvek vzťahu k materiálnej výrobe**⁽³⁹⁾.

Tu by som rád doplnil to vnímanie súčasnosti o myšlienku docenta Ladislava Hohoša zo state „Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu⁽⁴⁰⁾“ : **Hoci miera zisku v reálnej ekonomike klesá a kapitál ako ekonomický zdroj stráca podstatne svoju produktivitu, zisk neprimerane vzrastá v rámci finančných trhov, ktoré sa stávajú nezávislé od materiálnej výroby.** A aj Schweickart správne uvádza, že neoklasická ekonómia, aby obišla klasickú teóriu hodnoty Smitha a Ricarda a vylúčila otázku zásluhu kapitálu na tvorbe „nadhodnoty“, pri ktorej Marx dokazoval, že ju tvorí práve práca vo výrobnom procese, používa radšej alternatívnu teóriu „hraničnej“ hodnoty, hraničného produktu práce. Lenže práve neoklasická teória v zmenených podmienkach finančnej systémovej krízy (2007-doteraz,) totálne zlyhala, lebo finančný trh prestal byť schopný zabezpečiť efektívnu alokáciu zdrojov⁽⁴¹⁾.

Kapitalistický spôsob privlastňovania, ktorý vyplýva z kapitalistického výrobného procesu, teda aj kapitalistické súkromné vlastníctvo, sa stáva preto brzdou ďalšieho ekonomického vývoja.

1.9. Dôsledky charakteru kapitálu pre uplatnenie ekonomickej demokracie

Budeme si musieť v dôsledkoch charakteru kapitálu pre nový systém ekonomickej demokracie presne zadať, že **zmena vlastníctva kapitálu zo súkromného na verejný je nielen možná, ale pre ďalší ekonomický rozvoj je doslova nevyhnutná.** Považujme teda **kapitál za spoločenskú dohodu o vlastníctve.**

Treba si uvedomiť, že podľa politickej ekonómie je kapitalistický spôsob výroby a systém vlastníctva kapitálu charakteristický pre systém spoločenských vzťahov a stáva sa brzdou rozvoja výrobných síl.

A tak, ako je zmena vlastníctva spoločenskou dohodou, vlastníctvo kapitálu ako také je len dovtedy akceptovateľné, kým k tomu existuje celospoločenská dohoda⁽⁴²⁾. Prichádza čas, v ktorom súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov a teda i kapitálu, stráca význam i

celospoločenskú podporu. Súkromné vlastníctvo sa stáva v produkčných oblastiach brzdou nielen sociálneho pokroku, ale i celospoločenského rozvoja ekonomiky.

Z histórie sa predsa možno poučiť, že ak feudálny systém vlastníctva pôdy a práce formou nevoľníctva nebolo možné zmeniť dohodou medzi aristokraciou a „tretím stavom“ (mešťanstvom), došlo k násilnému vyvlastňovaniu. Nakoniec dochádzalo k dohodám „niečo za niečo“, akceptovanie príživníckeho spôsobu života aristokracie výmenou za aktívne využívanie pozemkov vznikajúcou buržoáziou a uvoľnením pracovnej sily zrušením poddanstva.

Že vlastníctvo kapitálu je záležitosťou spoločenských vzťahov, o tom nás presvedča celá pohnutá história 20.storočia. Pripomeňme si násilné mocenské prevzatie výrobných prostriedkov vo forme tovární, železníc a dopravy, ale i obchodu a bánk Ríšskou správou Tretej Ríše po roku 1938 v ČSR, ale i Leninov Dekrét o pôde, ktorým Lenin ako vodca proletariátu a ľudových más odobral pôdu a rozdal ju bezzemkom na ruskom vidieku v roku 1917. Rovnako však došlo k zmene vlastníctva po oslobodení európskych krajín po druhej svetovej vojne, keď nové vlády kvôli potrebe okamžite spustiť výrobu a oživiť ekonomiku odoberali majetok zradcom, kolaborantom a nepriateľom v jednotlivých národných štátoch, a u nás **Dekrétni prezidenta RČS E.Beneša v roku 1945**, dokonca znárodňovali majetky a dosadzovali národných správcov v Taliansku, Francúzsku, Británii, Grécku i Nemecku samotnom.

Z našej vlastnej histórie sem patria Dekréty prezidenta obnovenej Československej republiky E.Beneša z augusta a októbra 1945, tie z 25.októbra 1945 vošli do dokonca dejín ako znárodnenie kľúčového priemyslu a bankovníctva práve preto, aby sa ekonomika čo najskôr oživila, **teda aby sa výrobné vzťahy dostali do súladu s výrobnými silami**⁽⁴³⁾. V našej histórii je i rok 1948, keď boli v ľudovodemokratickej ČSR zospoločenšené postupne všetky súkromné majetky. V krajinách Západnej Európy sa po vojne, kde prebiehali obdobné znárodňovacie procesy s majetkom uzurpovaným Treťou Ríšou, postupne majetok vracal niekde pôvodným majiteľom, niekde do nových súkromných rúk (bola to podmienka hospodárskej pomoci tzv.Marshallovho plánu). Našu najnovšiu históriu uzatvára „šoková terapia“, teda transformácia ekonomík postkomunistických krajín, kde znova len a len na báze spoločenskej dohody (alebo politického prinútenia?) prešiel celospoločenský za socializmu vytvorený celospoločenský majetok formou privatizácie do nových súkromných rúk, formou reštitúcií do rúk dedičov pôvodných vlastníkov (pod zámkou odškodnenia krívd), alebo ako v prípade cirkevného majetku, do rúk cirkevných predstaviteľov (reštitúcie), niekde dokonca nielen spreď roka 1948 ale i so staršími dátumami. Ale kto navštevuje hrady a zámky po celej bývalej Československej republike, dozvie sa priamo z historického výkladu o tom, koľko krát zmenili tieto pamätihodnosti dneška v histórii stredoveku i novoveku majiteľov, koľko krát boli hrady „dobrou kapitálovou zálohou“ šľachty či kráľa pre vykúpenie sa a ako často prechádzali z rúk do rúk.

Čo z toho vyplýva? **Kapitál ako súkromné vlastníctvo nie je večné a je vecou spoločenskej dohody.** Vulgárne vyjadrené, ak sa spoločnosť dohodne, že Váš majetok Vám nepatrí a právne vyargumentuje toto tvrdenie, podloží to politickou vôľou, o toto vlastníctvo prídete.

A k tomuto sa schýľuje dokonca i pri obrovských finančných objemoch majetkov, ktoré boli "odčerpané" z oficiálnej ekonomiky a uložené na účtoch "daňových rajov" - respektíve ktoré sú súčasťou obrovského toku financií v čiernej a šedej ekonomike, o ktorej sa vie, ale ešte sa spoločnosť s ňou nevie vysporiadať.

Je tu aj pri individuálnych majetkoch potrebné rozoberať „férové“ úverové zmluvy, obchodné zmluvy so špeciálnymi klauzulami, prípadne celú oblasť dlžníckeho práva? Je dnes ešte inštitút exekútora a exekučných konaní, pôvodne určený na výkon odobratia majetku podľa súdneho rozhodnutia, stále tým istým "spravodlivým" demokratickým úkonom, alebo už sa zmenil na hrabivé konanie určitej vrstvy podnikateľov?

*Pretože som už túto tému rozoberal v Otázkach modelovania⁽⁴⁴⁾..., len zdôrazním záver, že pre uplatnenie ekonomickej demokracie v praxi to znamená, že **kapitálom** v rukách ľudí, združujúcich sa do kolektívneho vlastníctva, je predovšetkým ich **schopnosť pracovať, tvoriť, organizovať výrobu a predaj** a až ako nevyhnutnú položku potrebujú k svojej činnosti obeživo pre tok financií, tak ako potrebujú iné nástroje napríklad na obrábanie materiálov - čiže financie sú iba nástrojom, nie vlastníctvom v okamihu rozbehu. **Schopnosť organizovať výrobu a dodat' výrobok na daný trh pre zákazníkov, ktorí sú ochotní platiť za tovar a služby - to je ten základný kapitál** pre každú formu zamestnaneckej samosprávy a pre kolektív ochotný združiť sa do kolektívneho vlastníctva.*

A ak je teda **kapitál vecou spoločenskej dohody**, existuje teoretické východisko, ktoré vieme právne podchytiť v momente, keď zlyháva vlastník - kapitalista vo svojej funkcii "opory ekonomiky" a ak nie je schopný ďalej rozvíjať produkciu a vytvárať hospodárske výsledky - teda vo chvíli ak ide do bankrotu, ak krachuje a dokonca svojim počínaním zapríčiňuje celospoločenské straty a škody nielen na životnom prostredí, ale i v sociálnej oblasti.

A presne taký prípad som popisoval v knihe Coopindustria . Život sám potvrdzoval smer, ktorým by sa zdravá fungujúca ekonomika mohla uberať – počas rokov 2014 -2015 tak na Slovensku v krachu skončilo vyše osem fabrík a stovky ba až tisíce zamestnancov stratili prácu. Nie je príliš chvályhodné, ak sa potom vlády chválili, koľko investorov zo zahraničia „importovali“, ak nedokážu ustrážiť zánik ekonomických zdrojov v už existujúcich výrobných podnikoch. Najnovším prípadom sa stal bankrot českého ťažobného komplexu Ostravsko-karvinských dolů (OKD) a hrozba zániku Východoslovenských železiarní Košice, ktoré sú v rukách amerického vlastníka US STEEL.

Vysvetlivky, prameň :

(35)Otázky ekonomického modelovania, stať v knihe Svet v bode obratu –Dinuš, Hohoš ibid.kap.1.2.2.1.Kapitál, str.111-113,

(36)Schweickart – Ekonomická demokracia- po kapitalizme , Kap.2.2, str.54,

(37)K.Marx – Kapitál, Kritika politickej ekonómie, Zv.I.,1959, str.55,

(38) K.Marx – Kapitál, Kritika politickej ekonómie,.str.38,

(39)Dinuš – Marx a spoločenské zmeny po 1989,str.52,

(40)ibid. Hohoš – Globalizácia ako problém transformácie kapitalizmu, str.52

(41) Dinuš – Marx a spoločenské zmeny po 1989, str.47,

(42)Otázky ekon.modelovania...kapitál ako spoločenská dohoda,str.112-113,

(43),(44), Otázky ekon.modelovania...kapitál ako spoločenská dohoda Str.113